

KNIHOVNA JIŘÍHO MAHENA – PROFIL HUDEBNÍ KNIHOVNY

Miroslava Horejsková, Knihovna Jiřího Mahena v Brně

Chceme-li pochopit současný profil hudební knihovny, musíme se krátce zabývat také její již více jak 40letou historií. Na jejím vývoji jsou totiž patrné obecné proměny knihovnických konzervativních přístupů inklinujících původně k tradiční skladbě fondů a postupně registrující nástup digitálních zvukových nosičů. Ty dnes tvoří významnou součást nakladatelské a vydavatelské produkce a jsou také přílohou mnoha textových materiálů. Nemohou být tedy degradovány do druhořadé pozice, neboť jsou nositeli stejné umělecké hodnoty jako knihy a výrazným způsobem ovlivňují umělecký vkus a názory několika generací. Dotváří obraz umělecké kultury v oblasti hudby a tudíž mohou pozitivně působit na rozvoj osobnosti člověka.

Historie a vývoj hudební knihovny

Vznik hudební knihovny se datuje do roku 1962, kdy byly vyčleněny knihy, hudebniny a gramodesky do zvláštního úseku, který fungoval pro veřejnost při oddělení dětí a mládeže. V letech 1992–1993 se po vytvoření prostorových podmínek začala HK výrazně rozvíjet na poli výpůjčím i kulturně vzdělávacím. Kromě tradičních tištěných fondů a gramodesek začala budovat výběr audiokazet a kompaktních disků. Zpočátku byly výpůjčky zvukových dokumentů zajišťovány pouze ve formě prezenčních přehrávek. V roce 1994 byla tato služba rozšířena na možnost výpůjčky absenční, která umožňovala posluchačům komfort poslechu v domácím prostředí. Vhodně korespondovala s absenčním režimem běžným u textových materiálů. Původně primární žánr vážné hudby byl postupně doplňován i ostatními druhy, tedy jazzem, populární hudbou ve škále různých stylů, mluveným slovem, lidovou a etnickou hudbou. Toto rozšíření spektra nabízených zvukových dokumentů lákalo do HK stále se zvyšující počet stálých návštěvníků. Souběžně nezaostávaly ani přírůstky hudebnin a odborných knih o hudbě. Rovnoměrné zastoupení všech těchto složek bylo hlavním záměrem při vytváření profilu tohoto provozu. Po celou dobu existence bylo totiž v kompetenci hudební knihovny ovlivňovat obsahovou skladbu fondu zvukových dokumentů a hudebnin a zajišťovat v plném rozsahu jeho katalogizační zpracování. Aktivně, prostřednictvím nákupní komise, ovlivňuje také složení odborné literatury o hudbě.

Po organizačním osamostatnění v roce 1995 a provedené automatizaci byl vytvořen model všestranného hudebního zázemí pro zájemce nejrůznějšího věku, povolání a úrovně vzdělání. Těmto snahám odpovídal interiér s prostorem pro výpůjční činnosti, studium, poslech i relaxaci. V něm se velmi rychle zabydlela především mladá generace a postupně jej začali objevovat i lidé středního a staršího věku.

Personálně byla hudební knihovna průběžně posilována od roku 1991. Dnes je v ní zaměstnáno 16 odborných knihovníků, kteří se podílejí částí úvazku na výpůjčních a informačních službách a třetinou pracovní doby v katalogizačním zpracování zvukových dokumentů a hudebnin. Tato skladba pracovní doby se nám jeví ideální, neboť při katalogizaci je nutné podrobně studovat text i zvukový záznam dokumentu. Získané poznatky přispívají k důkladné znalosti nabízených fondů a zajistí fundované doporučení optimálních titulů. Zároveň se rozšiřuje rozsah vědomostí knihovníků v oblasti hudebních pojmů, vývoje hudby a osobností skladatelů, instrumentalistů a interpretů. Znalost informačních potřeb čtenářů sledovaná ve výpůjčním procesu přispívá k tvorbě podrobných popisů dokumentů v katalogizačních záznamech, které se stávají vyhledávanými informačními zdroji.

Neméně důležitou odbornou činností je příprava a realizace hudebních programů pro školy a širokou veřejnost. Zpracování jednotlivých hudebních témat je záležitostí studentů hudební vědy. Volné a hravé hudebně-dramatické programy pro nejmenší si připravují s velkým nadšením mladá knihovnice, které si vytváří osobní a srdečné kontakty s MŠ, 1. stupněm ZŠ a s Ústavem pro tělesně postiženou mládež na Kociánce. Zvláštní kapitolou kulturně vzdělávací náplně jsou podvečerní besedy s osobnostmi, kterým se budu věnovat v kapitole Malé divadlo hudby.

Ve výpůjčním procesu se musí HK personálně i prostorově vypořádat průměrně s počtem 590 návštěvníků za den. Díky této masovosti provozu je rozčleněna na dva úseky pro veřejnost: úsek vážné hudby a úsek populární hudby. Rozvrstvení bylo nezbytné a odráželo stále větší uživatelskou

potřebu nerušeného poslechu přímo v knihovně (30–35 % ze všech evidovaných půjčených zvukových nahrávek, u žánru vážné hudby – 65 %). Proto kromě odděleného místa pro výpůjční evidenci a volného výběru knih o hudbě tvoří výraznou prostorovou složku HK

intimní poslechové zá-zemí s 32 místy studij-ního a relaxačního typu. Re-produkční přístroje jsou ve formě přehrávačů CD a DVD, magnetofonu, videa a gramofonu. Poslech je vedený do sluchátek, v případě zájmu indi-viduálně zajišť-ujeme i hlasitou reprodukci v hudební klubovně. Další oblí-benou prezenční službou ošetřenou předběžnou rezervací jsou přehrávky na digitálním pianě umístěném rovněž v klubovně.

Dosažené výpůjční ukazatele

rok 2002:

9 886 registrovaných uživatelů
332 501 výpůjček (z toho prezenčních 115 000 – 35 %)
4 659 hudebnin
1 172 periodik

1 pololetí roku 2003:

4 928 registrovaných uživatelů
216 710 výpůjček (z toho 67 008 prezenčních – 30, 5 %)
3 277 hudebnin
489 periodik

Sociální složení uživatelů

V letech 1993–2000 se o četnost návštěv postarala převážně mladší generace a studenti vysokých a uměleckých škol (65 %). Dnes se tyto pro-porce mění. O členství v HK má zájem i střední generace z řad humanitní i technické inteligence a dalších profesí. Nárůst jsme zaznamenali také u dvou věkově protichůdných skupin, důchodců (0,5 %) a žáků ZŠ (2,5 %). Tyto proměny jsou podle mého názoru způsobeny profilací fondu, který obsahuje po několikaletém promýšleném doplňování širší rozptyl žánrů. Dalším rozhodujícím organizačním důvodem je centrální výpůjční a regis-trační evidence, na základě které má čtenář volný přístup do všech odděle-ní pro veřejnost (knihovna pro dospělé, dětská knihovna, studijní knihovna, hudební knihovna a čítárna). Toto řešení služeb je velikou předností nové koncepce KJM uvedené do praxe v roce 2001 po rekonstrukci. Kromě služeb v ústřední budově jsou postupně počítačově propojovány také po-bočky s hudebními úseky, které mohou uživatelé rovněž navštěvovat.

Sociální skladba

rok 2002:

žáci – 8 %
studenti, učni, – 46,5 %
zaměstnaní – 41,5 %
důchodci – 2, 5 %
ZTP, ZTP-P – 1, 5 %

rok 2003, 1. pol.:

žáci – 10, 5 %
studenti, učni – 41,5 %
zaměstnaní – 43,5 %
důchodci – 3 %
ZTP, ZTP-P – 1,5 %

Věkové rozložení

rok 2002:

do 15 let – 10,5 %
16 – 29 let – 63,5 %
30 – 59 let – 24 %
60 – 69 let – 1 %
70 – ...1 %

rok 2003, 1. pol.:

do 15 let – 10,5 %
16 – 29 let – 57,5 %
30 – 59 let – 29 %
60 – 69 let – 2 %
70 – ...1 %

Fondy

Stav fondu k 1. pol. 2003:

7 013 hudebnin
3 165 knih o hudbě
14 periodik
19 413 CD
6 702 gramodesek
1 071 audiokazet
294 videokazet
9 DVD

Už v počátcích svého vzniku, v roce 1962, vycházela hudební knihovna z akvizice tištěných i zvukových fondů. Klasické gramodesky a knihy o hudbě s hudebninami tvořily přirozenou symbiózu. Proporce se začaly měnit s rozvojem úrovně záznamu zvuku, a tak se staly postupně primárními ve formě CD, jejichž zvuková hodnota i fyzický vzhled se zdály k výpůjčkám i reprodukci ideální. V hudební knihovně se nejprve doplňovaly nahrávky vážné hudby a pak se ambice obrátily na žánrově co nejpestřejší nabídku dalších druhů, tedy jazzu, populární hudby různých stylů, mluveného slova, lidové i dechové hudby. V rámci poznávání kultury ostatních národů se snažíme mít co nejúplnější sbírku národních a etnických hudeb ze všech dostupných oblastí. Zvláště vyhledáváme zvukové záznamy v autentickém pojetí hrané na historické nástroje nebo jejich kopie. Podporujeme i požadavky na filmové a scénické skladby vycházející ve formě soundtracků.

Tituly populární hudby doplňujeme ve dvou rovinách. Retrospektivně vycházející již dnes klasické soubory a interprety monitorujeme do úplných diskografií. Zcela demokraticky přistupujeme i k současným módním interpretům, které vyžaduje nejmladší skupina uživatelů. Kromě nahrávek, které po umělecké úrovni ani v otázce vkusu nevyhovují, poskytujeme mladé generaci úplnou ediční nabídku. Tímto postupem jsme zachytili pro naši sbírku celý vývoj žánru populární hudby od počátků jazzu až po dnešní různorodé styly a proudy.

Zcela mimořádnou pozornost věnujeme hudbě vážné, která tvoří téměř polovinu naší nabídky CD. Pro orientaci v nově vycházející produkci jsou

důležitým pramenem informací recenze a tipy muzikologů, pravidelně spolupracujících s HK v rámci Malého divadla hudby. Dalším zdrojem jsou zveřejňované kritiky v odborném tisku. Cennými konzultanty jsou posluchači hudební vědy, zaměstnaní na polovinu úvazku v hudební knihovně. Jejich fundovaný muzikologický pohled je v oblasti doplňování fondu neocenitelný, neboť se náročnou oblastí hudební produkce podrobně zabývají spolu se svými profesory na fakultách. Evidujeme též přání uživatelů, a pokud jsou v souladu s naší koncepcí, zařazujeme je do nákupních programů. Díky pravidelnému odběru máme dobré kontakty s celou řadou vydavatelství, které nám posílají roční katalogy. Některá prestižní vydavatelství nabízí jak tradiční klasickou hudbu, tak i ve zvláštní edici hudbu soudobou. Z těchto zdrojů vybíráme a pozorně sledujeme, které tituly a hudebníci by byli pro nás přínosem. Sledujeme i ediční plány úzce zaměřených vydavatelství zastoupené u nás ucelenými kolekcemi soudobé a jazzové hudby. Opomenuta není ani česká nezávislá hudební scéna, kterou vyhledává užší okruh uživatelů. Převahu ovšem tvoří typicky klasická hudba nevyhledávanějších vývojových období (renesance, baroko, klasicismus a romantismus). Při nákupu nás oslovují především nahrávky v autentickém pojetí včetně interpretace na historických nástrojích.

Podle popisovaných zdrojů vytváříme dlouhodobě objednávky, ve kterých ladíme proporce žánrů a autorů. Společnými silami se snažíme o to, aby stavba fondu byla vyváženou konstrukcí z hlediska přehledu všech forem, žánrů a uměleckých slohů a kompozičních postupů v hudebním vývoji historickém i současném. Jen doporučně ideální složení umožní posluchačům komplexní pohled na širokou oblast hudby. Jednotlivá vývojová stadia potom kompletujeme do úplnosti.

Kromě zásadních představitelů jednotlivých hudebních slohů doplňujeme díla i zdánlivě okrajových a málo známých skladatelů. Základním kritériem výběru je kromě osobností skladatele umělecká kvalita interpretů. Svůj výběr neřídíme jen podle zvukných jmen, ale podporujeme svým nákupem a propagací nové začínající talentované umělce všech hudebních oborů (sólové hráče, pěvce, komorní soubory, lidové soubory a dirigenty). U titulů zlatého fondu vážné hudby se snažíme nabízet jednotlivé tituly

v několika uměleckých provedeních. Jsou potom vyhledávaným pramenem využívaným při studiu interpretace skladeb.

Specializujeme se na co nejúplnější sbírku soudobé hudby v podobě skladeb známých i méně známých českých i zahraničních skladatelů. Při doplňování této zcela nekomerční a opomíjené scény vycházíme z vydavatelské produkce úzce specializovaných vydavatelství a všech dalších dostupných zdrojů. Tituly vycházející v nízkých nákladech pořizujeme často ze soukromých sbírek. Objevujeme i mimořádné výtisky regionálních vydavatelství a uměleckých škol. Některé začínající soubory vydávají své nahrávky ve vlastní režii. Pokud jsou zajímavé, získáváme je pro naše posluchače. Máme dobré kontakty s brněnskými skladateli a hudebními vědci, kteří knihovně své vydané skladby poskytují jako dar (Blatný, Štědroň, Zámečník, Kurfürst ad.). Do hudební knihovny dochází herci, režiséři a výtvarníci brněnských divadel a jiných kulturních institucí. Naše fonotéka je pro ně důležitým pramenem při režisérské práci, protože jak známo, hudba tvoří významnou složku divadelních her. Někteří z těchto umělců ochotně pro knihovnu připravují besedy a setkávají se v ní s veřejností. Bohatě zásobený fond je vyhledávaným studijním zdrojem i pro pedagogy Filozofické a Pedagogické fakulty MU, Fakult JAMU a středních a základních uměleckých škol. Nejpodstatnější skupinou uživatelů vyhledávající tituly vážné hudby jsou studenti všech výše jmenovaných fakult. Máme po ně vytvořené soubory hudebních nahrávek potřebných a vyžadovaných při studiu. Kromě poslouchu povinných skladeb mají většinou daleko širší muzikální rozhled a těší nás, že jej mohou uspokojit v naší rozsáhlé sbírce. Některé tituly máme k dispozici i na videokazetách, kde kromě zvuku mohou vizuálně sledovat dirigentské i interpretační postupy.

Žánrová profilace fondu

rok 2003, 1. pol.:

klasická hudba – 462 tit. (50 %)
populární hudba – 423 titulů (47 %)
folklor – 23 (1 %)
mluvené slovo – 28 (2 %)

rok 2002:

klasická hudba – 924 tit. (42 %)
populární hudba – 1034 tit. (47 %)
folklor – 88 tit. (4, 5 %)
mluvené slovo – 132 tit. (6, 5 %)

Hudebniny

Nakupují se většinou pomocí objednávek, a také přímým nákupem. Bohužel je v Brně jen jeden přímý zdroj, kde nám ochotně dodávají novinky a vyřizují objednávky. Kromě obvyklé klasické hudby se zaměřujeme také na jazzovou hudební literaturu, klasické soubory populární hudby, doplňujeme kapesní partitury. Zájem o výpůjčky hudebnin se zvyšuje geometrickou řadou (rok 1998 – 2265 výp.; rok 2002 – 4639 – 210 %; 1. pol. 2003 – 3277).

Knihy o hudbě

Zastaralá hudební literatura se výrazně obnovuje zvláště v posledních 2 letech. Aktivně ovlivňujeme prostřednictvím lektorování výběr nových přírůstků. Do příruční knihovny jsme získali 29 dílnou encyklopedii GROVE, která je nepostradatelnou informační pomůckou při zpracování zvukových fondů a studenti ji často vyhledávají ke studiu. Začali jsme pořizovat i zahraniční odbornou literaturu v anglickém a německém jazyce.

Kulturně-vzdělávací činnost

Všechny naše snahy, mít příjemné zázemí, kvalitní fondy, získávat nové uživatele následně korespondují s četností vzdělávacích aktivit předkládaných v ucelených přednáškových cyklech široké veřejnosti. Koncem roku 1997 v KJM oživilo svoji činnost tzv. Malé divadlo hudby známé v Brně svými pořady na pomezí hudby a literatury.

Malé divadlo hudby je rozsáhlým přednáškově-popularizačním počinem brněnských muzikologů, skladatelů a publicistů, kteří se pravidelně setkávali s hudbymilovným publikem v Moravském muzeu od 60. let. Po odmlce v letech 1995–1997 nalezlo svůj prostor v hudební knihovně, která se dramaturgicky i organizačně celého projektu účastní. Garantem přednáškového a koncertního programu je prof. PhDr. MgA Miloš Štědroň, CSc., profesor Filozofické fakulty Masarykovy university v Brně, muzikolog, publicista a kmenový hudební skladatel brněnského Divadla Husa Na provázku. Jeho vlastní skladatelská tvorba zasahuje do mnoha oborů (smyčcové kvartety, muzikály, oratorní kantáty, kompozice pro jazzový orchestr...). Jako skladatel často vychází z literárních textů. Za své skladby získal mnohá ocenění, včetně zahraničních (1. cenu ve španělském Santanderu hudba k filmu Balada pro banditu – 1980). V hudební vědě se specializuje na tvorbu současných skladatelů a vědecky se zabývá Leošem Janáčkem, o kterém napsal řadu analytických studií a knihu Leoš Janáček a hudba 20. stol. Stranou jeho vědeckého zájmu není ani hudba historická (monografie Claudio Monteverdi – génius opery). Další cennou životopisnou studií je kniha Josef Berg, skladatel mezi hudbou, literaturou a divadlem. Jeho znalosti hudby, umění a historie jsou rozsáhlé a v kombinaci s přirozenou výmluvností a vtipností dosahuje velkého efektu v pozitivním rozšiřování hudební gramotnosti posluchačů všech věkových kategorií.

Rozsah jím uváděných témat v MDH je široký, od renesance až po soudobé autory. Pravidelně spolupracuje s Českým rozhlasem a Českou televizí. Své mimořádné znalosti je schopen předávat v odpovídající náročnosti každému typu publika. Má vzácný dar získat pro své nadšení a hudbu další příznivce.

Na vysoké úrovni jsou i pravidelné cykly muzikologa, pedagoga a hudebního kritika prof. PhDr. Rudolfa Pečmana, DrSc., který jako bachovský, händlovský a beethovenský badatel připravuje pořady o provozování hudby 18. a 19. stol. Posluchačsky nejúspěšnější byly jeho úvahy nad díly J. S. Bacha, L. van Beethovena a A. Vivaldiho. Rád uvádí rozsáhlejší hudební formy - opery, oratoria a kantáty. Je výjimečný vysoce kultivovaným slovním projevem až knižního stylu. Vysoce ceněné jsou jeho monografie o J. S. Bachovi, G. F. Händelovi a L. v. Beethovenovi.

Populárními se v naší hudební knihovně staly jazzové podvečery, připravované 1 x za měsíc primářiem Nostalgia kvartetu a publicistou časopisu Harmonie Janem Beránkem. Pravidelně spolupracuje s Českým rozhlasem Brno a stanicí Vltava. Při četných zahraničních turné se Státní filharmonii Brno, kde působil dlouhá léta jako houslista, vybuodoval unikátní sbírku jazzových nahrávek, ze kterých čerpá při svých programech.

Kromě tří výše zmíněných cyklických projektů jsou posluchači vyhledávané autorské profily brněnských hudebních skladatelů, interpretů, dirigentů a publicistů s osobní účastí (Evžen Zámečník, Pavel Blatný, Otakar Trhlík, Arnošt Parsch, Ivo Medek ad.).

Před 5 lety jsme zahájili ve spolupráci s DiFa JAMU pravidelné koncerty studentů muzikálového oddělení, repertoárově čerpající z lehčích žánrů (rock, pop, folk, šansony, muzikály, spirituály, evergreeny...). Mladí talentovaní zpěváci a herci si zaslouží spravedlivé uznání za svoje téměř profesionální pěvecké výkony podávané s plným nasazením. V porovnání s šedivou produkcí zavedené české populární scény jsou optimistickým příslibem do budoucna. Při veřejných vystoupeních v KJM mají prostor pro tříbení a vyhranění svého stylu před různorodým publikem. Bez mikrofonů a playbacků musí mít minimální chybovost. Poslechnout si je, kromě veřejnosti, přichází pedagogové JAMU a také herci, režiséři, zpěváci a výtvarníci brněnských divadel. Styl těchto vystoupení je z prostorových důvodů komorní a má i díky minimálnímu odstupu interpretů a publika ráz bezprostřednosti.

Prostor pro prezentaci na veřejnosti dostávají také brněnští muzikologové nejmladší generace a originální mladí skladatelé a interpreti. Mají za sebou většinou i živou publikační činnost v časopise Opus musicum a první koncertní vystoupení. V budoucnu bychom chtěli naši nabídku obohatit o rovinu dramatickou v podobě prostoru pro divadelní a taneční obory ZUŠ a konzervatoře. Byla by tedy získána mladá aktivní umělecká skupina inspirovaná hudbou.

Semináře

V roce 2002 jsme se rozhodli, na základě dlouholetých zkušeností s realizací vzdělávacích pořadů a zavedených kontaktů s osobnostmi, uskutečnit rozsáhlý vzdělávací program pro knihovníky hudebních oddělení ČR. Tento nápad byl podpořen dotací z grantu Knihovna 21. století. Zvolili jsme si tematiku Soudobá česká a světová hudba, neboť k této složité problematice existuje málo písemných pramenů a nahrávek, a proto je ne vždy srozumitelná. O tom, kam její vývoj došel a kam bude směřovat hovořil člověk nad jiné povolaný, Miloš Štědroň. Ve třech dvoudenních cyklech zazněla témata Soudobá poválečná hudba, Minimalismus a elektronická hudba, Současní čeští a brněnští skladatelé 70.–90. let 20. stol. a Leoš Janáček a hudba 20. stol.

Dalším záměrem semináře bylo osobně představit kolegům zajímavé brněnské umělce. Pozvání přijali herec a režisér Arnošt Goldflam, sourozenci Hana a Petr Ulrychovi a na zářijový seminář slíbili účast: herec a režisér Divadla u stolu František Derfler a šéfredaktor Českého rozhlasu Brno Mgr. Jaromír Ostrý. Besedy s nimi logicky souvisí s uvedením tematiky scénické hudby v plánovaném zářijovém semináři. Inspirací pro společně strávené večery byla programová nabídka brněnských divadel. Proto jsme společně navštívili HaDivadlo a sklepní scénu Divadla Husa Na provázku – Divadlo u stolu. Stěžejní jsou ovšem knihovnická pracoviště, a tak nedílnou součástí připravených programů je vždy návštěva některé ze zajímavých brněnských knihoven. Jako první specializované pracoviště byla kolegům nabídnuta prohlídka hostitelské Knihovny Jiřího Mahena v nově rekonstruovaném Schrattenbachově paláci. Zvláštní referát byl připraven o hudební knihovně, o její výpůjční a vzdělávací činnosti a zpracování zvukových a notových fondů. Poznali jsme také nově postavenou knihovnu Filozofické fakulty MU Brno, rekonstruovanou Knihovnu VUT a na září je připravena exkurze do knihovny JAMU.

Ohlasy na semináře byly velice příznivé, a proto bychom chtěli v těchto programech pro knihovníky pokračovat i v budoucnu. Po vyčerpání látky o soudobých hudebních kompozicích bychom rádi nahlédli do historie a podrobně se zabývali hudbou v různých dobových kulturách. Setkávali bychom se pravidelně na jaře v jednom zavedeném termínu. Hlubší poznávání hudby bude jistě přínosem v další specializované knihovnické práci. Znalosti z oboru hudby přenesou knihovníci na své uživatele při doporučování literatury i zvukových dokumentů. Budou také ceněným vodítkem při tvorbě fondů. Semináře mají kromě rozborů a výkladů skladeb i jiné poslání. Vzájemné setkávání knihovníků specializovaných knihovnických pracovišť s sebou totiž nese kromě bližších kolegiálních kontaktů také diskuse o pracovních radostech i problémech. Toto předávání zkušeností ovlivní jistě styl práce a profily mnoha hudebních knihoven.